

Mimar Kemaleddin Bey (1870- 1927)

Mimar A. Kemaleddin Bey **Kaynak:**
TEKELİ İlhan, İLKİN Selim
(Derleyenler), Mimar Kemalettin'in
Yazdıkları, Şevki Vanlı Mimarlık
Vakfı Yayınları, Ankara, Temmuz
1997

Mimar Kemaleddin'in portresi 2009 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kararıyla 20 Türk Lirası üzerine basılır. Kıvrık bıyıkları, yana ayrılmış taralı saçları ve kravatlı gömleğiyle, yirminci yüzyıl beyefendisini temsil etmektedir. Banknot değeri düşünüldüğünde dolaşımı yüksek olan 20 Türk Lirasında, cumhuriyetin inşasında önemli bir aktör olan Mimar Kemaleddin'in olması, ulaştığı kitleler düşünüldüğünde oldukça anlamlıdır. Mimarın, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından belirlenen paraların üzerine basılacak portrelere ilişkin değerlendirmesinde "herhangi bir tartışmaya yer bırakmayacak şekilde milli değer olmaları" kriterini sağladığı düşünülebilir. 1900-1930 yılları arasında erken cumhuriyet yapı üretim kültürünün "Birinci Ulusal (ya da Milli) Mimari Dönemi" olarak adeta resmen onaylanmış başlığı ile birlikte anılan ve dönemin iki önemli mimarından birisi olan Kemaleddin Bey, büyük çoğunlukla milliyetçi mimari ideallerin temsilcisi olarak takdim edilir. Tarihsel bir anlatıda merkeze alınan aktör ve aktöre olan yaklaşımların koşullarla beraber dönüşerek öznel bir anlatı içinde yer alması kaçınılmazdır. Kimi zaman bir yozlaşmanın parçası ilan edilebilirken kimi zaman kahraman olarak geri döner ve paranın üzerine basılacak bir değere dönüşebilir. Mimar A. Kemaleddin Bey, aldığı yüksek öğrenimden dolayı bir mühendis, mezuniyetinden itibaren akademi ile aktif bağını sürdüren bir akademisyen, döneminin mimarlarından farklı olarak değerlendirme yazılarıyla bir mimarlık tarihçisi, meslek yaşamı boyunca ürettiği yapılar ile ismi mesleğinden ayrı anılmaz bir devlet mimarıdır. Kemaleddin Bey'in yaşamını bu çoğul varoluşları içine yerleştirmek anlamlı olabilir.

Görsel 2. Ahmet Ratıp Paşa Köşkü
(Çamlıca Kız Lisesi) **Kaynak:**
<https://www.kadioglugruprestorasyon.com/ahmet-ratip-pasa-kosku/>
Erişim Tarihi:20.10.2020

Osmanlı Devleti'ndeki inşaat örgütlenmesinin gayrimüslim kalfa ve mimarların elinde olduğu bir dönemde 1870 yılında Acıbadem'de (İstanbul) dünyaya gelen Kemaleddin Bey, Türkiye mimarlık tarihinde bu geleneği değiştirmeye başlayan mimarların başında gelmektedir. Kemaleddin ilk eğitimine İbrahim Ağa İbtidai Mektebi'nde başlamıştır. Osmanlı donanmasında görevli bir deniz kaymakamı olan babasının görevi nedeniyle öğrenimine Girit'te devam etmiştir. Girit'in Suda kentindeki tersanede kumandanlık dairesinde subay çocukları için açılan bir özel okulda riyaziye, coğrafya ve hıfzıssıhha gibi derslerin yanında Fransızca, Arapça eğitimi de almıştır. Liseye Harbiye'de batılı bir eğitim almış, Fransızca ve İngilizceye hakim, aynı zamanda çok iyi bir matematikçi olan Nadir Bey'in ders verdiği Numune-i Terakki Mektebi'nde devam etmiştir. Özellikle lisede almış olduğu matematik ağırlıklı eğitim Hendese-i Mülkiye'yi tercih edip mühendis olmak istemesinde önem arz ederken aynı zamanda yükseköğrenimine kadar almış olduğu nitelikli eğitim da bu okula ikinci sınıftan başlamasına olanak sağlamıştır.

Görsel 3. Harikzedegan Evleri
(Tayyare Apartmanları)**Kaynak:**
SALT Research,
<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/201510> erişim
Tarihi 19.10.2020

1884 yılında kurulan Hendesehane-i Mülkiye Mektebi, modernleşme sürecinin bir parçası olarak betimlenebilir. Yeni inşai teknolojinin matematiksel, fiziksel ve ussal temellerinin bulunduğu (ya da bulunması gerektiği) kabulü ile teknik eğitimin gerekliliğinin anlaşıldığı 18. yüzyılın sonunda model arayışlarına girilmiştir. Vidinli Tefik Paşa'nın önerdiği yeni bir eğitim programı ile sivil mühendis kimlikleri ancak sivil mühendislik öğretimi ile birlikte inşa edilmeye başladı. 1877 tarihli Vilayet Belediye Kanunu, eğitimden bayındırlık işlerine, ticaretten tarıma ve idari kararlara kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun altyapı ve idari birimlerinde kapsamlı planlama ve mühendislik ustalığı gerektiren büyük dönüşümleri içeriyordu. Mühendisliğin sivil bir disiplin olarak bugünkü anlamda kurulması böyle bir durumun sonucudur. Ağırlıklı olarak mühendislik eğitimi veren ve henüz mezun vermemiş okulda dersleri çoğunlukla Alman ve Avusturya kökenli profesörler vermekteydi ve eğitimde Alman sisteminin etkileri görülmekteydi. Yüzyıl dönümüne kadar, bu okullardaki mimarlık eğitimi ise, başta Alexandre Vallauray ve Kemaleddin Bey'in yaşamında çok önemli bir

yeri olan August Jachmund başta olmak üzere Avrupalı ya da levanten mimarlar tarafından verildi.

Görsel 4. II.Evkaf (Vakıf) Apartmanı, Ankara, 2019 **Kaynak:** Mehmet Fatih Bölük

Mimar Kemaleddin, yedi senelik eğitimi süresince Prof. Jachmund'dan aldığı mimarlık derslerine özel bir ilgi gösterir. Okulu bitirdikten sonra Hendese-i Mülkiye'de profesörün asistanlığına atanan ve bu görevi dört yıl sürdürecektir olan Kemaleddin'in aynı zamanda ilk yapılarını tasarlamaya ve uygulamaya başladığı görülür. Asistanlığının ilk senesinde Budapeşte ve Viyana'ya giderek batıdaki mimarlık çalışmalarını inceleme fırsatı bulmuştur. Yüksek öğreniminde daha çok mühendislik dersleri almış olan Kemaleddin 1895 yılında Jachmund'un önerisiyle Almanya'ya gönderilir. Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve siyasi olarak birbirine gittikçe yakınlaştıkları bir dönemde Berlin'deki Charlottenburg Technische Hochschule'de eğitim görür. Ardından iki yıl da devlete ait mimarlık bürolarında pratik yapması mimarlığının oluşmasında etkili olmuştur. II.Meşrutiyetin ilanına kadarki dönemde İstanbul'daki özel ve resmî binalar yabancı mimarlar tarafından inşa edilmişti. Avrupa pratiğinden gelen Jachmund, Vallaury gibi mimarlar, Avrupa'da mimarlık pratiğinde hakim olan Neoklasik tarzında yapıları Osmanlı başkentinde yereli ve kültürü de referans alarak uygulamaya çalışıyorlardı. Asistanlığı süresince Jachmund'la çalışma fırsatı da bulan Kemaleddin'in sonraki süreçte Berlin'de bulunduğu yıllarda Osmanlı hükümeti için tasarladığı cezaevi ve hastane yapısında Jachmund'un Sirkeci Garı tasarımının izleri görülse de, zamanla ustasının tecrübesini kopyalayarak yaptığı üretimin konforlu alanını terk eder ve deneyerek mimarlık üretmeye başlar. Bu yüzden yapıları arasında dolaşırken üslupsal anlamda birbirine benzemeyen ve merakın dönüştürdüğü işleri dikkat çeker.

Mimar Kemaleddin'in yapı üretim anlamında en hareketli olduğu dönem, II.Meşrutiyetin ardından İttihat ve Terakki döneminde devlet kurumlarının yeniden yapılandırılması kapsamında Evkaf Nezaretinin mülkiyetinde ve korumasında olan vakıf yapılarının tamiri, bakımı ile ilgilenecek bir inşaat ve tamirat birimine atanması ile başlamıştır. İstanbul'un büyük Osmanlı camilerinin ve külliyelerinin yanı sıra birçok küçük cami ve mescidin de bu dönemde onarıldığı görülmektedir. Kemaleddin'in tarihsel kimliğinin oluşmasında önemli bir yere sahip olan dönem ise, atandıktan bir yıl sonra İnşaat ve Tamirat Heyet-i Fenniyesi'nin kadrolarında genişlemenin başlatılması ve birimin büyük bir yapı üretim bürosu haline gelmesi ile başlar. Her ne kadar devlete ait bir mimarlık bürosu olsa da Kemaleddin Bey bu büroyu sanki serbest bir büro gibi işletmiş ve birçok mimar, mühendis ve yapı ustasının yetişmesine de imkan sağlamıştır. Bu dönemde özellikle İstanbul'da birçok cami, okul, türbe, tren istasyonu, hastane ve vakıflara gelir getirmek amaçlı yapılan çeşitli yapılar arasında en bilinenleri hiç şüphesiz İstanbul'da yapılan dört adet vakıf hanıdır. Mimar Kemaleddin'in başyapıtı olarak gösterilen "Dördüncü Vakıf Hanı", imparatorluğun son görkemli yapısı olarak da anılmaktadır. Strüktür olarak çelik iskelet sisteminin kullanıldığı yapı, mimarlığın daha çok cephe tasarımı üzerinden değerlendirildiği bir dönemde üretilmiştir. Kemaleddin'in mühendis kökenli bir mimar olması ile taşıyıcı sisteme dair

aldığı bu cesur karar arasında bir yakınlık olduğu düşünülebilir. Sonrasında betonarme yapı sistemi ile inşa ettiği Laleli'deki Harikzedegan Apartmanları ile yapı sistemlerindeki teknolojik gelişime ne kadar açık olduğunu göstermektedir. İlk kez 19.yy sonlarında Fransa'da kullanılmaya başlayan bu yapı sistemini muhtemelen Almanya'da bulunduğu dönemde görme ve değerlendirme fırsatı bulmuştur. Kemaleddin Bey, Fatih yangınında evleri zarar görmüş dar gelirli aileler için yaptırılan ortaları atriyumlu toplamda 124 dairenin olduğu 4 bloktan oluşan evleri, Evkaf'tan ayrıldığı dönemde tasarlar. Orta avludaki betonarme merdivenler ve galeriler ile yepyeni bir toplumsal pratiğin mekansallığını üreten bu yeni plan ve strüktür sistemi, cumhuriyet sonrası yapılmış olan yapılara öncülük eder. Cumhuriyet döneminde mülkiyeti Tayyare Cemiyeti'ne aktarıldığı için "Tayyare Apartmanları" olarak da bilinen yapı 1985 yılında otele dönüştürülmüş, dönüşümü sırasında cephelerindeki özgün karakterine uyulmuş, iç avlusunun üstü saydam malzeme ile örtülmüştür. Dönemin Fransa'sındaki toplu konut yapılarını da andıran bir tarzda inşa edilmiş olan yapı daha sonraları mimarın Ankara'da yapmış olduğu apartman tasarımlarına da örnek teşkil etmiştir.

Kemaleddin'in meslek hayatında önemli bir yere sahip olan başka bir dönem de Harikzedegan Apartmanları'nı bitirmiş olduğu 1922 yılında Kudüs'ten gelen bir çağrı ile başlar. İstanbul'un işgal altında olduğu dönemde, İngiliz yönetimine geçen Filistin'in başşehri Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksa için ilk defa yapılacak ciddi bir tamirat için davet edilmesi Kemaleddin Bey'i yeni bir yola sokmuştur. Daha önce İstanbul'da Osmanlı yapılarının restorasyonlarında çalışma fırsatı bulan mimar, Mescid-i Aksa'nın restorasyonu için üç öneri sunar. İki öneri yapının yenilenmesinde radikal değişimler önerirken, yapının aşırıya kaçmadan restorasyonu yapılmasına dair yapmış olduğu öneri kabul edilmiş ve aynı zamanda bu çalışma ile İngiliz Kraliyet Akademisi (RIBA) tarafından ödüllendirilmesini sağlamıştır.

Kemaleddin Bey'in mesleki yaşamını kendi bireysel tarihinden çıkarıp daha toplumsal kılan şey ise mimarlık mesleğini Türkler tarafından da pratiği yapılı bir hale getiren aktörlerin başında gelmesidir. Geç 19. ve erken 20. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki inşaat örgütlenmesinde yer alan serbest mimarlar Gayrimüslim kökenlidir. 18. yüzyıla dek görev ve etik sorumluluğunu mimarlık mesleği çerçevesinde değil, dönemin üst sınıf bürokratinin ahlaki endişeleri bağlamında duyduğu söylenebilecek olan Osmanlı mimarı, 19. yüzyıla dek serbest mimar kariyerini tanımayacaktır. Bürokratik yükselme olanağı zayıf olan mesleklerin Türkler tarafından tercih edilmediği bir ortamda, Mühendis Mektebi'nin kurulması ve sivil mühendis-mimar yetiştirilmesi kararı, yapı üretim alanına Türkler'in de dahil olduğu ideolojik bir araç olarak da görülebilir. Ulusalçı savların etkisiyle birlikte mimarlık hayati bir önem kazanır. İnşaat alanının tek temsilcisi olarak görülen Gayrimüslimler'den mesleğin geri alınarak "Türkleşmesi" çabaları, ulusallaşma sürecinde kurtarma metaforu ile beraber okunur. Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerinin kendilerini toplum mühendisliği yapmakla yükümlü sayan bürokratik seçkinlerine benzer bir şekilde mesleki eylemlerini yönlendirecek bir kabule sahiptir. Kemaleddin Bey kendisine biçtiği kurtarıcı rolü gereği geçmişte var olan bir ulusal kültürü tahayyül eder ve mimarlığın bilgi alanı dışında kalan kapsamlı bir toplumsal hareketin sorumluluğunu hisseder.

II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı'daki mühendis ve mimarların bir araya gelmelerine vesile olacak bir cemiyetleşme çabasının başrolünde Kemaleddin Bey görülür. Bu anlamda, 1908 yılında Kemaleddin Bey'in de çabaları sonucu Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti kurulur. Mezun olduktan sonra artık kendilerini gösterebilmeleri, özellikle mühendislik hizmetleri için yabancı ülkelere mimar ve mühendisler için iş verilmesi yerine kendilerine iş verilmesi, yardıma muhtaç olan meslektaşlarına yardım etmek maksadıyla, bir zümre altında toplanmaları fikri ortaya çıkmıştır. Günümüzdeki Mühendis ve Mimar Odaları'nın işleyişlerine benzer şekilde kurulan cemiyet kuruluşundan bir yıl sonra aylık olarak yayınlanacak ilk mecmuasını çıkarmıştır. Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası ile yayın hayatına başlayan dergide Mimar Kemaleddin "Mimar-ı İslam" başlığında beş sayıya katkıda bulunmuştur. Milli hülasa

anlatısını mimari üretimlerinin yanı sıra, tarih yazımı üzerinden de inşa etmeye çalışmıştır.

Kemaleddin Bey'in merak duygusunun bir getirisi olan tereddüt ve arayış hali yalnızca mesleki pratiğinde değil hocalığı ve yazın alanı gibi bir dizi alanda da kendini gösterir. 1899' da İstanbul'a döndükten sonra Hendese-i Mülkiye'deki görevine tekrar başlamış, ertesi sene de Harbiye Nezareti'nde ek göreve atanmıştır. Jachmund'un Hendese-i Mülkiye'deki görevinden ayrılması üzerine onun da dersleri dahil olmak üzere tüm mimarlık derslerinin sorumluluğunu alan Mimar Kemaleddin, Sanayi-i Nefise Mektebi'nde de "Nazariyat-ı Mimariye" dersi verir. Hendese-i Mülkiye Mektebi'nde ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nde verdiği derslerin tamamlayıcısı niteliğinde kitapları ve ders notları bulunan Mimar Kemaleddin, yapı üretimlerinin yanı sıra 30 yıldan fazla bir süre de öğretim üyeliği yapmıştır. Evkaf Nezareti'nde görev yaptığı sıralar yardımcısı olan Ali Talat Bey'le hazırladıkları "Fenn-i Mimari" ve "Fenn-i Mimari Şekilleri" kitaplarıyla beraber demir inşaatın tarihini, yapıda kullanılış biçimlerini anlattığı "Demir İnşaat" çalışması bunlardan bazılarıdır. Fenn-i Mimari kitabının girişinde mimari anlayışını "metanet, faide ve hüsn-ü manzaraca letafet" diye adlandırarak Vitruvius'tan beri gelen mimarlık söylemini (sağlamlık, kullanışlılık, estetik) tekrarladığı gözlenir. Mimarlık pratiği anlatısının, Yunan, Roma, Orta Çağ mesleği ve yenilenme dönemi üzerinden kurulması ve mimarın, serbest yazılarında kurguladığı bütünsel Türk mimarisine kitabın içinde yer vermemesi dikkat çekicidir. Alışılmış tariyografik izlekte ise ulusalcı söylemler ve üretimleri üzerinden konumu belirlenen Kemaleddin Bey, eğitim materyalindeki Avrupa kökenli tarihselci ifadeleri ile yazar kimliğinin diğer bir yarısı sayılabilecek makaleleri arasındaki çelişkiler üzerinden değerlendirilmez.

Mimarın modern tereddütleri başka alanlarda da görülür. Yapı malzemesi ve milli mimarlık arasında kurguladığı ilişki de zaman içinde dönüşüm geçirir. Kemaleddin Bey'in erken milli mimarlık anlatısı içinde yapı malzemesi ve teknolojinin, yere ve yerin insanlarına ait olduğu bir durum söz konusudur. Mimar Kemaleddin Bey Türk mimarlığının kendi özgüllüğünü kanıtlamaya çalışırken Arap, Bizans ve Türk mimarlıklarının görece konumlarını ve ilişkilerini saptamak gibi bir yöntem izler. Bu ilişkiyel okuma biçimi Türk mimarlığını Osmanlı mimarlığı ile özdeş kılması halinde başka türlü bir anlatım inşa edebileceken, Orta Asya'dan başlayarak tüm evreleri ve mekanları kapsayacak biçimde bir bütün olarak ele alınması durumunda Bizans önemini yitirecek ve daha özgül bir anlatı kurulabilecektir. Mimarlık anlayışının hangi durumlarda bir ulusa ait olabileceği argümanını temellendirirken bazı değişkenlere başvurur. Mimarlığı etkileyen farklı mimarlıkları belli bir coğrafyaya ait olan malzeme, yapım teknikleri ve iklim gibi maddi koşullara bağlar. Mimara göre koşullara verilen tepkiler, tek bir doğruya yaslanan mimarlık yapma biçimini meşrulaştırır ve milli mimariyi oluşturur. Kemaleddin Bey'in bir yandan mimarlığı bir tektonik olarak tanımladığı ve maddi bir süreç olarak kavradığı, bu anlamda Mimarlık tarihçisi Gottfried Semper'den etkilenmiş olduğu yazı alanındaki üretimlerinden çıkarılabilirken, öte yandan özcü bir savrulmayla Türk ruhu gibi metafizik bir değişkene sarılır. Zaman içinde günün koşullarında yerel malzemeyle yetinmenin doğru olmayacağını ve yapı malzemesinde evrensel gidişe uymanın gerekliliğini kabul eder.

Yazılarında geçmişin mimari üretimlerini anlamaya ve anlamlandırmaya yönelik metinler yazarak geçmişte üretilen değerli yapıtların nasıl korunması, yaşatılması gerektiğine de değinmiştir. Mimar Kemaleddin'in 1911 yılında "Türk Yurdu" dergisinde yayımladığı "Bir Türk Akropolü" yazısında, Konya'nın tarihi tepesinde bulunan Sultan Alaeddin Sarayı eser kalıntısının bir parçası olan ve yol veya bina yapmak için temellerinden taş çıkartılarak tahribata uğratılan köşk üzerine bilgi verilirken, eski eserlerin korunmaması karşısındaki üzüntüsünü dile getirir:

"Alaeddin Tepesi'nin tarihsel değeri ve mimari önemi konusunda şu söylediklerim, umarım ki esaslı bir inceleme ve

kazı yapılıncaya kadar söz konusu tepenin bir taşına bile el sürmemek koşuluyla korunması gerektiğini açıklamaya yetmiştir. Dolayısıyla tepenin çevresini yeni, yani eski eserlere dokunulmayarak dışarıdan sağlanacak malzemeyle yapılacak taş ya da kerpiç bir duvarla korumaya almak gereklidir...

Tepeyi bir bahçe haline getirmek veya ağaç dikmek konusuna gelince: Böyle bir tarihi alanı çiçekler ve ağaçlarla park veya bahçe haline getirmek, tarihe karşı saygısızlığı ilan etmek demektir. Öteki ülkelerde, örneğin Kahire’de, İskenderiye’de, Atina ve Roma’daki eser kalıntıları asıl durumlarıyla, çıplak olarak bırakılmışlardır. Çünkü, eserlerin böyle durması, özellikle değerlidir.”

Yazısında, “eskinin eskilik değeri ve tarihi değeri”, “yenilik değeri” gibi dönemin eski eserler hukukçusu Alois Riegl’in kavramları ile koruma pratiğine yaklaşması, anımsama ve bu süreç üzerine düşünme ihtiyacı hisseden modern insanın dünyası içindeki olağanlaşmayı hatırlatır. Kemaleddin Bey, yapı malzemesi ve yerellik ya da koruma pratiği gibi kavramlar üzerine ürettiği tereddütleri, 19. yüzyıl Osmanlı mimarlığının modernlikle karşılaşması sonucu ortaya çıkan melez bir ilişkisellik olarak değerlendirmeyecektir. Yerel farklılık ısrarı devam eder ve bunun için elinde kalan tek şey ulusal ruhtur. 1925’te Kudüs’ten döndükten sonra Ankara’da yoğun bir yapı tasarım ve uygulama yoğunluğuna rağmen yazılarına ağırlık verdiği görülür. Özellikle son dönemlerindeki geçiş dönemindeki, siyasal otoritenin yeni arayışlara girdiği, yabancı mimarların, sanatkarların iş yapmak amacıyla davet edildiği Ankara’nın çatışmalı, yıpratıcı siyasi ortamında yazıları aracılığıyla var olmaya devam eder.

Kudüs’teki işleri henüz bitmeden Ankara’daki hükümet tarafından çağrılan mimar tekrar Evkaf Müdüriyeti’ne atanmış ve 1925-27 yılları arasında Ankara’da birçok yapı uygulama fırsatı bulmuştur. İlk olarak Vedat Bey’in başladığı Ankara Palas’ı tamamlamakla meşgul olan mimar, sonrasında Ankara Vakıf Evleri, Devlet Demiryolları Genel Müdürlük Binası ve Ankara İkinci Vakıf Hanı yapılarını tasarlamıştır. Kudüs’te bulunduğu dönemde ikinci evliliğini yaptığı Sabiha Hanım’la olan mektuplaşmalarında yeni kurulan kentin sıkıntılı günlerinden hiç bahsetmediği görülür. Gazi Mustafa Kemal ve Başbakan İsmet İnönü ile iletişim halinde olduğu ve cumhuriyet Ankara’sının oluşmasında önemli bir konumda yer aldığı tespiti yapılabilir.

24 Eylül 1926’da yazdığı mektubunda Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal’e büyük saygı duyduğu gözlenen Mimar Kemaleddin’in, Atatürk için yeni Türkiye’yi medeniyetin en üst basamağına çıkarmak istediğinden, bunun için durmadan çalıştığından, örnek olduğundan övgüyle bahseder. Aynı yılın 30 Ekim’in de yazdığı mektubunda ise Gazi Paşa ile Büyük Millet Meclisi’nde verilen merasimde karşılaştıklarını, Paşa’nın kendisinden Ankara’yı imar edecek, tezyin edecek eserler için çalışmasını tembih ettiğini, kendisinin sanatını övdüğünü belirtirken, bunun karşısında çekingenliğinden ve mahcupluğundan ötürü bu yolda her şeyinin feda edebileceğini, Ankara’ya geldiğinden beri gece gündüz bunun için uğraştığını söylemeye cesaret edemediğini kaleme alır. Fakat Atatürk’ün bu tavrının kendine daha bir kuvvet ve cesaret getirdiğini de ekler.

Mustafa Kemal için bir köy evi, bir ulusal kitaplık, Çankaya’da yapılmak üzere bir cami, meclis binası yakınlarında yapılmak üzere bazı devlet binaları tasarladığı ancak uygulamasının gerçekleştirilemediği bilinir. Kemaleddin’in Ankara’daki son yapısı “Gazi Muallim Mektebi” binası olmuştur. Bu binanın tasarımıyla uğraştığı sıralar, cumhuriyet hükümetinin yeni arayışlar içinde olduğu ve yeni cumhuriyet Türkiye’sinin inşasında Avrupa’dan gelen birçok mimar ve sanatçı ile birlikte yeni mimari yönelimlere giriştiği bir döneme rastlar.

Kudüs’ten Ankara’ya döndükten sonra meşgul olduğu ilk iş olan Ankara Palas şantiyesinin konut olarak kullandığı

bölümünde yaşamaya başlayan Mimar Kemaleddin 13 Temmuz 1927 tarihinde geçirdiği beyin kanaması ile yaşamını yitirir.

Bazı Uygulanmış Eserleri:

Gazi Osman Paşa Türbesi (1902), Filibe Gar Binası (1908), Ahmet Ratıp Paşa Köşkü (?), Fethiye Medresesi (1919), Beyoğlu Kemer Hatun Camii (1911), İstanbul'da Vakıf Hanları(5 han) (1911-....) İstanbul Gureba Hastanesi (1911-1940), Bebek Camii (1913), Edirne Gar Binası (1914), İstanbul Göztepe Mekteb-i İbtidaisi (1924), Medine Dâr-ul ulûmu (1915), Laleli Harikzadegan Kat Evleri (1922), Ankara Vakıf Evleri (yedi ev, 1927), Devlet Demir Yolları Genel Müdürlüğü (1927), Ankara Gazi İlk Muallim Mektebi (1930), Ankara İkinci Vakıf Hanı (1927)

Habibe Tuba BÖLÜK

Mehmet Fatih BÖLÜK

KAYNAKÇA

BOZDOĞAN, Sibel, **Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür**, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul-Haziran 2015.

GÜNERGUN, Feza, "Son Osmanlı Döneminde Mimar ve Mühendis Meslek Örgütleri ve Dergileri", **Mimarlık Dergisi**, S 300, 2001.

Mimar Kemalettin ve Çağı Mimarlık/Toplumsal Yaşam/Politika, Ed. Ali Cengizkan, TMMOB Mimarlar Odası ve Vakıflar Müdürlüğü Ortak Yayını, Ankara-Haziran 2009.

TANYELİ Uğur, **Mimarlığın Aktörleri Türkiye 1900-2000**, Garanti Galerisi, İstanbul-Haziran 2007.

TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim (Derleyenler), **Mimar Kemalettin'in Yazdıkları**, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara-Temmuz 1997.

YAVUZ, Yıldırım, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Ulusal Mimari Üzerindeki Batı Etkileri (1908-1918)", **O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi**, C 2, S 1, Ankara-Bahar 1976, s.9-34.

YAVUZ, Yıldırım, **Kemalettin Bey Anma Programı Dizisi İmparatorluktan Cumhuriyete Mimar Kemalettin 1870-1927**, TMMOB Mimarlar Odası ve Vakıflar Müdürlüğü Ortak Yayını, Ankara 2009.

29/11/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mimar-kemaleddin-bey-1870-1927/?pdf=3468> adresinden erişilmiştir